

פתח דבר

בשנת 2015, אחרי פטירת אבי נחום מנדל ז"ל, שהתגייס בשליחות ה"הגנה" לשירות בחיל החפרים בצבא הבריטי, התחלתי להתעניין בקורותיו בחיל החפרים ובשמותיהם של חבריו לנשק. במסגרת זו מצאתי בספרות ההיסטורית הסוקרת את האירועים בהם מתמקד מאמר זה, שקיימים פערים משמעותיים בין המקורות ככל הנוגע למספרם ולגורלם של נעדרים רבים בקרבות ביוון ובכרתים. מספרם הגבוה של הנעדרים מקרבות אלו שגורלם לא נודע ושאינו יודע דבר אודות זהותם (למעלה מ-160), העלה תהיות, אשר הביאו אותי אשר הביאו אותי למסע גילויים בעקבות חיילים עלומים אלו.

בשנת 2018 איתרתי מסמכים בארכיון המדינה ובהם דיווחים סטטיסטיים תקופתיים אודות מספר הנפגעים בכל אחד מהסיווגים הבאים: חללים, שבויים, נעדרים ופצועים במהלך המלחמה, כפי שדווח על ידי שלישות הצבא הבריטי. מניתוח הדיווחים הסטטיסטיים, מצאתי מענה לסוגית מספרם של החללים והנעדרים מקרב מתנדבי היישוב העברי לצבא הבריטי מהקרבות ביוון ובכרתים. על-פי דיווחים סטטיסטיים מטעם הפיקוד הבריטי, עד לטביעת האונייה "ארינפורה" ביום 1/5/1943 ליד חופי מלטה, מספר החללים והנעדרים מקרב כלל הנפגעים הארצישראלים בזירות השונות עמד על עשרות בודדות בלבד. כשבועיים לאחר טביעתה מדווח על עליה חדה במספר הנעדרים, לאחר שברשימות הנעדרים נכללו גם 138 מחללי הספינה, שמקום קבורתם לא נודע. בסיכום הסטטיסטי של הפיקוד הבריטי לא נעשתה הפרדה בין הנעדרים בקרבות ביוון ובכרתים לבין הנעדרים בזירות אחרות, ולכן 138 מחללי האונייה "ארינפורה" נחשבו בשגגה כנעדרים מהקרבות ביוון ובכרתים.

אחרי שהעליתי את מסקנותיי על הכתב, הועמדו הממצאים בנושא מורכב ורגיש זה לבחינתם של מומחים בתחום תולדות הישוב בארץ ישראל וההתנדבות לצבא הבריטי. הם קראו, העירו, האירו את עיניי ואישרו את ממצאי. בהמשך, במהלך אוגוסט 2018, ממצאים אלו הוצגו ונדונו בוועדה האקדמית שליד היחידה להנצחת החייל במשרד הביטחון ואושרו.

הממצאים הללו ונוספים, רוכזו במחקרי, ובו מתועדים שמותיהם ופרטיהם האישיים של הנפגעים מקרב מתנדבי היישוב ששירתו בצבא הבריטי במלחמת העולם השנייה. המחקר המלא נמצא בארכיון צה"ל ומערכת הביטחון ובמוזיאון הלוחם היהודי שבלטרון וניתן שם לעיון.

תודתי הרבה נתונה לפרופ' יואב גלבר, מחבר הספר **תולדות ההתנדבות**, על ארבעת כרכיו, הכוללים את מכלול הידע המעמיק והמקיף ביותר שפורסם בישראל אודות מתנדבי הישוב בצבא הבריטי. פרופ' גלבר עיין במחקרי, ברך על הממצאים ופרסומם ברבים, וכן בדק ואישר את תוכן המאמר; לד"ר אמנון מעבי, מחבר הספר **עלומים בקדמת הבמה** – עולי תימן ויוצאי תימן במאבק הביטחוני, אשר עיין בממצאים והיה לי לעזר בעריכת מאמר. לאחר אישור הממצאים בוועדה האקדמית, הנתונים הועברו לשילוב באתר 'יזכור' של משרד הביטחון, בשיתוף ד"ר נעם אבן, המייעץ ליחידה להנצחת החייל בתחום.

תקוותי, שפרסום מאמר זה ישים קץ לתהיות רבות-השנים אודות מספרם הגבוה של הנעדרים בקרבות ביוון ובכרתים ששמום וגורלם לא נודע. זאת, משום שבניגוד לסברה שרווחה עד לאחרונה ולפיה מספרם עמד על למעלה מ-160, באמצעות הממצאים שהתגלו במחקר זה, התברר עובדתית, שמספרם בפועל נמוך מעשרה נעדרים ואשר שמם ידוע.

יש לנו, כפרטים וכעם, חוב של כבוד כלפי הלוחמים העבריים ששירתו בצבא הבריטי. במאמר מפורטים ממצאים מעודכנים אודות הנפגעים (שבויים, חללים, נעדרים ופצועים) מקרב הלוחמים העבריים ששירתו בצבא הבריטי. קיימת חשיבות רבה להביא ממצאים אלה לידיעת הציבור, שכן הודות להם צומצם באופן משמעותי מספרם של הנעדרים בקרבות ביוון ובכרתים.

מבוא

בפרוץ מלחמת העולם השנייה מנה היישוב העברי בארץ ישראל קרוב ל-500,000 תושבים, מתוכם כ-30,000 הצטרפו למאמץ המלחמתי, התנדבו ושירתו בצבא הבריטי. הקרבות הקשים שבהם השתתפו מתנדבים אלו במהלך מלחמת העולם השנייה, בעיקר ביוון ובכרתים (אפריל-מאי 1941), התאפיינו בכאוסיות, בנסיגות ארוכות, ביחסי כוחות גרועים, בהערכות מצב שגויות וביכולת פיקוד ו שליטה לקויים. כל אלה גרמו לתבוסות קשות, להרוגים, לנעדרים רבים, לניתוק יחידות ובודדים מיחידות האם שלהם ולאובדן שליטה על כוח האדם ואמל"ח. כתוצאה מזאת, התקבל מידע חלקי בלבד מהזירות השונות אודות גורל הנפגעים, הן בקרב פיקוד הצבא הבריטי והן בקרב היישוב הארץ-ישראלי והנהגתו. כך ביוני 1941 דיווח גנרל וילסון (מפקד הכוחות הבריטיים ביוון) ליצחק בן צבי, כי **"מקרב 2,200 החיילים הארצישראליים שהגיעו ליוון, כ-1,840 הינם נעדרים ומניחים שמרביתם שבויים ומיעוטם חללים"**.¹

מתום המלחמה ועד ימינו אלו עדיין קיימת אי-ודאות לגבי מספרם המדויק של הנפגעים השונים (חללים, שבויים, פצועים, נעדרים). בארכיונים ואצל גורמים רשמיים קיימות רשימות נפגעים שאינן מלאות, ובחלק מהנתונים המתועדים התגלו שיבושים המקשים על בירור גורלם של נפגעים אלה.

מאמר זה, משלים ומעדכן את המחקר המקיף שערכתי, בו נמצאו נתונים חדשים אודות הנפגעים, ואודות אלה שגורלם לא נודע. הממצאים מאפשרים לצמצם באופן משמעותי את מספרם ושמותיהם של הנפגעים שגורלם לא נודע. המחקר המקיף עליו מתבסס המאמר מצוי במוזיאון הלוחם היהודי בלטרון ופתוח לעיון הציבור הרחב.² שיטת המחקר היא היסטוריוגרפית המבוססת על ריכוז וניתוח מידע ונתונים ממקורות שונים, אודות החיילים שהתגייסו ומהלך שירותם, בהסתמך על מידע ארכיוני, מאגרי מידע אינטרנטיים, כדוגמת אתר החללים הבריטיים (CWGC) ואתר "יזכור" לחללי מערכות ישראל והצלבת המידע שנצבר ממקורות שונים.

כמקור ראשי לשמות הנפגעים, שימשו רשימות שבויים שמקורן בצבא הבריטי וכמקור משני – רשימות שבויים שהוכנו בידי האויב.³ ברשימות המקוריות אותרו כפילויות, טעויות ושיבושים כגון: שינויי שם כתוצאה מטעויות הדפסה, טעויות ברישום המספר האישי ומספר השבוי. במהלך איסוף הנתונים במחקר זה הושם דגש על אימות מספרו האישי הצבאי של כל חייל, כנתון אמין יחסית, אשר רק לעתים רחוקות נפלו בו שגגה או כפילות. לעומת זאת, בשמות החיילים חלו במקרים רבים שינויים, הן במהלך שירותם הצבאי והן לאחר שובם לחיים אזרחיים. לעיתים נעשה שימוש בגרסאות שונות של כתיבת השם ברישומים של החייל עצמו במסמכים שונים, ולעיתים חלו שינויים עקב התרגום לשפה האנגלית ולעיתים בגין עיכירות השם לאחר השחרור מהשירות. בחלק מהשמות חלו טעויות הדפסה בעת הכנת רישומי המקור, כאשר אותרה טעות שכזו ברישומים המקורים היא תוקנה בגוף המחקר. שמותיהם ופרטיהם של החיילים שאותרו במחקר, רוכזו בטבלאות המחקר במספר רשימות ייעודיות (שבויים, חללים, פצועים, נעדרים, נעדרים שאותרו וסיווגים נוספים).⁴ יצוין, כי הרשימות מתייחסות לחיילים ארצישראליים עבריים בלבד, הן אינן כוללות ערבים, שהתגייסו בארץ-ישראל לצבא הבריטי במלחמת העולם השנייה.⁵

מצבת החיילים הארצישראליים שהגיעו ליוון

פרופ' יואב גלבר חקר באופן מקיף את ההתנדבות לצבא הבריטי על היבטיה השונים. בספרו "תולדות ההתנדבות", על ארבעת כרכיו, ישנם נתונים רבים אודות מספרי הנפגעים בזירות המלחמה השונות.⁶

גלבר מעריך בספרו, כי **"בסך הכל הגיעו ליוון כ-2800 מתנדבים ארצישראליים: שבע פלוגות חפרים שלמות בנות כ-300 איש כל אחת וחלוץ בן 25 איש של פלוגת חפרים שמינית (601). 440 אנשי פלוגת תפעול הנמלים, כ-100 נהגים וכ-200 נוספים ששירתו ביחידות בריטיות של ה-R.A.F., R.A.O.C., R.A.S.C. ובמפקדות של פלוגות החפרים ואף בפלוגות הקפריסאיות. מבין אלה היו כ-2,400 יהודים והשאר ערבים ששירתו בפלוגה 607 ובפלוגות המעורבות"**.⁷ באשר להערכה זו, גלבר מציין

כי גנרל וילסון (מפקד הכוחות הבריטיים ביוון) רשם במכתבו ליצחק בן-צבי ב-19 ביוני 1941 כי "ביוון היו 2,200 מתנדבים ארצישראליים". גלבר מסייג ומבהיר "ככל הנראה וילסון התכוון לפלוגות החפרים בלבד, וכלל במספר זה גם את הערבים".⁸ מתוך הערכת גלבר, בהפחתת מספר החיילים העבריים ביחידות השונות (תובלה, קשר, חיל האוויר ועוד) עולה כי, מתוך 2,400 החיילים העבריים שהעריך כי הגיעו ליוון, 1,660 מהם היו מפלוגות החפרים. מכאן אי-הבהירות באשר למספר החפרים העבריים אשר הגיעו ליוון 1,660 לפי גלבר, או 1,800 לפי וילסון (בהפחתת כלל החיילים הערבים). הערכות אלה נבחנו במחקר.

לפי הערכה מעודכנת, הגיעו ליוון בסך הכל כ-3,500 חיילים ארצישראליים (יהודים וערבים), מהם למעלה מ-2,800 חיילים עבריים. מקרב החיילים היהודיים, כ-1950 היו חיילים ייעודיים המחיל החפרים, 450 חיילים ייעודיים מפלוגת תפעול הנמלים העברית 1,039, לפחות כ-140 חיילים מפלוגות התובלה בחיל השירותים, כ-210 חיילים מחילות נוספים (רפואה-30, ציוד-30, קשר-100, חיל אוויר-50) וכ-28 בודדים מיחידות שונות (מצורפים מפלוגות ה"באפס"-12, היחידה לסילוק פצצות-10, חיל הים-6). עוד הגיעה ליוון מחלקת חלוץ מפלוגה הנדסה 738 וכל חייליה חולצו משם בשלום (במחקר הוערך גודלה בכ-25 חיילים).

נמצא במחקר, כי ליוון הגיעו למעלה מ-600 חיילים ערבים, ולא 400 כפי שהוערך קודם לכן. מהם כ-500 מחיל החפרים, מתוכם 200 בפלוגות המעורבות (602 ו-604), כ-300 בפלוגה הערבית השלמה 607 ויתרתם בין 100 ל-150 בפלוגת תפעול הנמלים הערבית 1,038. נמצא במחקר שגלבר צדק בהערכתו לגבי מכתבו של וילסון, ו-2,200 החיילים שציין וילסון אכן היו מפלוגות החפרים (העבריות במלואן: 603, 605, 606, 608, 609 והמעורבות: 602, 604 וכו' חלוץ מהפלוגה המעורבת 601). הערכת המחבר היא-שוילסון כלל את החיילים היהודים והערבים בפלוגות אלו כמקשה אחת, מהם כ-1,950 חיילים יהודים ועוד למעלה מ-200 חיילים ערבים ששירתו בפלוגות המעורבות.

נכון למועד פרסום המחקר, אותרו בשמם ובמספרם האישי 3,304 חיילים ארצישראליים (יהודים וערבים) שהגיעו ליוון. מאלה אותרו 2,728 חיילים ארצישראליים עבריים ו-494 ערביים. מקרב החיילים היהודיים אותרו 1,941 חיילים ייעודיים מחיל החפרים ו-450 חיילים מפלוגת תפעול הנמלים העברית 1,039, השאר, כ-330 לערך, היו מיחידות וחילות נוספים.

הפער בין ההערכה לממצאים, לגבי מספר החיילים העבריים שהגיעו ליוון, עומד על כ-80 חיילים (2,800 ומעלה מוערכים מול כ-2,720 ומעלה שאותרו). ניתן להסביר את הפער באי-הבהירות באשר למספר החיילים שהגיעו ליוון מחיל האוויר, מאלו אותרו 12 מתוך 50 לערך (בהסתמך על ממצאיו של גלבר לפיהם מספרם היה "כמה עשרות").⁹ כמו-כן, עלו קשיים בזיהוי חיילי כוח החלוץ מפלוגת הנדסה 738 ובזיהוי חיילים שהגיעו ליוון מחילות נוספות (תובלה, ציוד, חימוש ורפואה) שלא זוהו בשמם. בהיעדר מידע, היה קושי לזהות חיילים אלה מבין כלל החיילים באותם החילות שאכן הגיעו ליוון ובתום הקרבות נסוגו ושבּו ליחידותיהם. לא נכללו במניין המאותרים כ-40 חיילים המוזכרים במקורות שונים, וקיים ספק לגבי נכונות המידע אודותיהם (מרביתם מחיל החפרים).

מצבת החיילים הארצישראליים העבריים, שהגיעו לתותחנים בתום הקרבות ביוון

מספרם המדויק של החיילים העבריים שהגיעו בתום הקרבות ביוון (סוף אפריל 1941) אל האוֹתותים אינו חד-משמעי. גלבר בחן סוגיה זו במקורות שונים.¹⁰ לפי ממצאיו, מספרם נע בין 455 ל-480 חיילים, המספר הנמוך מתייחס לחיילים מחיל החפרים בלבד, ואילו המספר הגבוה כולל גם חיילים עבריים ששירתו ביחידות אחרות והגיעו לתותחנים עם יחידותיהם או כבודדים. מענה לסוגיה ניתן ממקור נוסף, מכתב מיום 12/5/1941, ששלח מכתות החייל נחום (גרשונוביץ) למשה (שרתוק), שם כתב: **"אנחנו כולנו יחד בערך 480. מזה כל ה-606 קומפ. שממנה חסרים 40 איש ביניהם בן-אהרן, יוסף קרלנבוים ואחרים"**.¹¹ מכאן שמספר החיילים העבריים שהגיעו לתותחנים עמד על 480.

מצבת החיילים הארצישראליים שנפגעו בקרבות ביוון ובכתות

ניהול רשימות הנפגעים השונות ומעקב פרטני אחר מצבם התבצע על ידי השלישות בצבא הבריטי. הדיווח לעיתונות על נפגעים אלה היה חלקי ולא סדיר. כך למשל בתאריך 16/5/1941, פורסמה בעיתונות הארצישראלית רשימה ראשונה של נפגעים. הרשימה כללה הודעות על חללים, פצועים ונעדרים מקרבות במדבר המערבי ובקרבן אפריקה.¹² מחודש יוני 1941 ועד לחודש ספטמבר 1945 פורסמו רשימות נפגעים, שכללו מידע על נפגעים מהקרבות ביוון ובכתות. הרשימות פורסמו באנגלית בעיתון "Palestine Post". רשימות אלה תורגמו ופורסמו בעיתונות העברית.¹³

בספרו תולדות ההתנדבות, כרך א', כתב גלבר **"מכלל 2400 אלה נפלו בשבי במערכות יוון וכתות 1363 איש ועוד 147 נפלו בשבי ונמלטו. ניצלו 380 חפרים וסווארים, ורובם המכריע של המתנדבים ששירתו ביחידות בריטיות. מכאן ששיעור האבידות בנפש היה קרוב ל-200 חללים"**.¹⁴ מאוחר יותר, בספרו "תולדות ההתנדבות", כרך ד' משנת 1985, מציין גלבר את הבעייתיות ואת חוסר הבהירות הגלומים בסוגיית שמות הנפגעים בקרבות ביוון ובכתות, הנובעת מקיומן של רשימות חלקיות, כפילויות בשמות החיילים, טעויות במספרם האישי ועוד.¹⁵

טור של אלפי שבויים בריטיים בכתות ובכללם כ-200 חיילים ארצישראליים: 1 ביוני 1941

(הארכיון הגרמני הממשלתי, Bundesarchiv, תיק: RH53_18_269, שם, תמונה: X-A72-39, באדיבות מר יהודה שפר)

ממצאי המחקר אודות החיילים הארצישראליים שהגיעו ליוון מפורטים בטבלה שלהלן:

מספר החיילים הארצישראליים שהשתתפו במערכות ביוון (אפריל 1941) ובכרתים (מאי 1941) ופירוט הנפגעים מביניהם

אותרו במחקר בשמם ובמספרם האישי (הערה: חיילים וקצינים משויכים בטבלה לחילות המקור שלהם)																													
חיל / יחידה	סה"כ נפגעים בקרבות ביוון ובכרתים		חיילים עבריים שפוננו מיוון וכרתים, ולא דווחו כנפגעים			סה"כ חיילים עבריים שהגיעו ליוון	פירוט הנפגעים העבריים כתוצאה מהקרבות ביוון ובכרתים					חיילים עבריים שלא נשלחו ליוון עם היחידות אליהן התגייסו במקור																	
	ערבים	יהודים	שבוים	חללים	פצועים		מאומתים	בסבירות גבוהה	קיימת סבירות שהגיעו ליוון, אך לא אותר מידע תומך בהנחה זו	נפגעים מקרב החיילים המאומתים שהגיעו ליוון			חללים ונעדרים מקרב השבוים			הועברו יחידה	שוחררו												
										שבוים	חללים בקרבות ביוון וכרתים	נעדרים	פצועים	נעדרים מדווחים שאותרו וחוזרו לשירות כי נפלו בשבי	חללים בשבי או בעטיו - ביוון ובכרתים			חללים בשבי או בעטיו - כפדויי שבי	שבוים שלא אותרו										
חיל החפרים פל' 608÷602	474	1,277				4	549	98	13	1,941	1,108	11	1	8	127	22	9	33	4	157	8	746							
פל' תפעול נמלים עברית 1039		434					16			450	419	1			14			10	1	6									
פל' תפעול נמלים ערבית 1038	81																												
חיל השירותים (נהגים)		109					4		16	129	72	1		1	34	1	5			5		7							
חיל הרפואה		5					15		2	24	3	1				1				8									
חיל הציוד		5	3				27		5	42	3	1			1					1									
חיל הקשר		44					47		4	95	41	1			2			2			1								
חיל האוויר		16					1			17	13	3																	
יחידה לסילוק פצצות		6					1	3	2	12	4				1														
מצורפים מפל' הבאפס (Buffs)		10					2			12	9				1							18							
מתנדבים לחיל הים							6			6																			
מחלקת חלוץ מפל' הנדסה 738																													
סה"כ	555	1,906	3	0	4	668	109	38	2,728	2,728	1,672	19	1	9	180	25	24	45	5	177	9	771							
	לא נפגעו	2,690	חיילים עבריים מאומתים ואלה שבסבירות גבוהה שהגיעו ליוון.				38	1,906										74			186		771						
	576	2,728 - חיילים עבריים מאומתים ולא מאומתים שהגיעו ליוון.				מהם 11 שנפלו חלל לאחר השחרור מהשבי.												957											
	3,304 - חיילים יהודים וערבים שאותרו במחקר וסביר שהגיעו ליוון.																												

ממצאים עיקריים בהקשר לקרבות ביוון ובכרתים

אותרו בשמם ובמספרם האישי לפחות 2,690 חיילים ארצישראליים עבריים שהגיעו ליוון, מהם זוהו למעלה מ-400 חיילים שהגיעו לכרתים לאחר הקרבות ביוון.

זוהו עוד 38 חיילים שלפי מספרם האישי, היו בין חיילי הפלוגות שהגיעו ליוון והשתתפו בקרבות, אך טרם אותרו רשומות אישיות המאששות אפשרות זו.¹⁶ בהנחה שכל אלו הגיעו ליוון, עומד מניין החיילים העבריים שזוהו במחקר בשמם ובמספרם האישי על 2,728 חיילים, מהם 1,941 חיילים ייעודיים מחיל החפרים.

מקרב החיילים שהגיעו ליוון זוהו רשמית לפחות 1,906 נפגעים בקרבות (חללים, שבויים, נעדרים, פצועים, נעדרים שאותרו, ספק שנפלו בשבי), מהם 1,277 חיילים ייעודיים מחיל החפרים.

אותרו שמותיהם ולרוב גם מספרם האישי של 1,726 שבויים ארצישראליים עבריים, מהם נמצא, כי ביוון ובכרתים לבדם נפלו בשבי 1,672 חיילים (כ-1,500 ביוון, ועוד כ-175 בכרתים). 54 חיילים נפלו בשבי בזירות אחרות.¹⁷

מבין כלל השבויים, נמצאו שמותיהם של 168 חיילים שברחו מהשבוי בהצלחה וחזרו לשירות, אותרו 162 חיילים שנפלו בשבי בקרבות ביוון ובכרתים. מקצת השבויים שוחררו בעסקאות חילופי שבויים במהלך המלחמה. כמה מהשבויים ששוחררו מהשבי או שברחו ממנו, נפלו חלל בצבא הבריטי בהמשך שירותם.¹⁸

סך כל החללים כתוצאה מהקרבות ביוון ובכרתים (כולל בשבי ובעטיו) עומד על 88. מהם: 19 חיילים הינם חללים שנפלו חלל במהלך הקרבות ביוון ובכרתים, 24 מהם חיילים שנפלו חלל בשבי וכתוצאה מבריחה מהשבי בשטחי יוון וכרתים, ו-45 היו חיילים שנפלו בשבי בקרבות ביוון ובכרתים, הובלו לגרמניה, ונהרגו במהלך השבי או כתוצאה ממנו.

7 חיילים שאותרו במחקר הם נעדרים ושבויים שלא אותרו כפדויי שבי, ונדרש בירור נוסף אודות גורלם. מאלו 6 הינם חללים, שבויים ונעדרים אשר השתתפו בקרבות ביוון ובכרתים, אולם לא אותרו מסיבות שונות. 5 מהם נפלו בוודאות בשבי, אולם במסגרת מחקר זה לא אותר מידע על כי שוחררו מהשבי. מספר הנעדרים מהקרבות ביוון ובכרתים ברשימות הכלולות במחקר שגורלם לא נודע עומד על חייל אחד בלבד.¹⁹

השוואת מספר הנפגעים שאותרו במחקר זה להערכות קודמות

לפי רישומי ועדת הפיצויים שהתכנסה בשנות ה-60, סך כל השבויים והבורחים מהשבי הארצישראליים העבריים מכלל החזיתות בהן לחם הצבא הבריטי ואשר עבורם הוגשו בקשות לפיצויים עמד על 1,510 (1,363 שבויים ו-147 בורחים).²⁰ לוועדה הוגשו דרישות לפיצויים של מי מהשבויים שהיה בארץ והגיש תביעה. חלקם של השבויים לא הגישו בקשות לפיצוי, מאחר ששהו בשבי זמן קצר בלבד, לעיתים רק מספר ימים וברחו ממנו ואלה לא עמדו בקריטריונים המזכים פיצוי. לגבי שבויים שהתגוררו בחו"ל לאחר המלחמה, חלקם אכן הגיש תביעה, חלקם היו מנותקי קשר, לא ידעו על פעילות הוועדה ולא פנו אליה. שבויים נוספים אושפזו בבתי חולים לפגועי נפש ונראה כי לא פנו לוועדות הפיצויים. מכאן, שמספר השבויים בפועל היה גבוה מכפי שדווח על ידי ועדת הפיצויים.

באשר למספר החללים – גלבר בספרו **תולדות ההתנדבות, כרך א'**, כתב בהסתייגות, כי בקרבות ביוון ובכרתים היו קרוב ל-200 חללים מקרב החיילים הארצישראליים העבריים.²¹ יצוין, כי חיילי חיל החפרים היו תומכי לחימה, אולם לעיתים מצאו את עצמם בקו האש (כך למשל, פלוגה 604 שלא נסוגה בשל נתק בתקשורת, לחמה מול הגרמנים ביוון ופלוגה 606 לחמה מולם באי מילוס ובכרתים). לפיכך, שיעור האבדות והנעדרים מקרבם היה נמוך יחסית. מבין אלו, מספר החללים והנעדרים שלא נודע מקום קבורתם היה נמוך אף יותר. קרוב לוודאי, שבסוף המלחמה נסיבות מותם של מרבית החללים היו ידועות וביניהם גם כאלה שמקום קבורתם לא נודע עד היום.

ניתן ליחס את הפער במספר החללים, השבויים והנעדרים שמציין גלבר, לבין ממצאי מחקר זה, בכך שבמחקר הנוכחי אותרו שמית 1,726 שבויים ארצישראליים עבריים, לעומת שמות 1,510 שבויים המתועדים ברישומי ועדת הפיצויים.²²

הערכה מחודשת על מספר הנעדרים שהם חיילים אלמונים ונצר אחרון שלא אותרו בשמם

ממצאי מחקר זה עולה, שסך כל הנעדרים והחללים כתוצאה מהקרבות ביוון ובכרתים ועד לסיום המלחמה ששמם אותר בוודאות עומד על 96 חיילים, מהם 88 חללים ו-8 נעדרים ששמם ידוע אך גורלם לא נודע. מכאן, שההערכה אצל גלבר "ששיעור האבידות בנפש היה קרוב ל-200 חללים", כאשר חלק גדול מהם: "חיילים אלמונים ונצר אחרון", איננה מאוששת,²³ ואילו ההערה שכתב גלבר ביחס לשיעור האבידות הגבוה ולפיה "הרישומים בא.ת.ה. ובמוכירות אגוד החיילים המשוחררים מצביעים על מספר נמוך הרבה יותר." היא הנכונה.²⁴ לאור ממצאי מחקר זה, ניתן לומר כי מספרם של חיילים נעדרים ששמם אינו ידוע והם נצר אחרון קטן ביותר. כמו-כן, זוהו בשמותיהם ובמספרם האישי למעלה מ-2,700 חיילים ארצישראליים עבריים שהגיעו ליוון. ממצא זה גבוה לבדו בכ-300 חיילים מההערכה הקודמת המופיעה בספרו של גלבר, כרך א', לפיה הגיעו ליוון 2,400 חיילים עבריים.²⁵

השוואת שמותיהם ומספרם האישי של השבויים שאותרו במחקר זה, לשמות שבדקה ועדת הפיצויים, נותנת מענה לא רק לגבי מספרם הנכון של החללים והנעדרים בקרבות ביוון ובכרתים, אלא גם לחיילים שלכאורה נחשבו לחללים ולנעדרים ששמם לא נודע. מספרם גבוה ב-216 מהשמות שבדקה ועדת הפיצויים. הממצאים הנוכחיים מצביעים על כי שמות שבויים אלה מהווים את מרביתם של 200 הנעדרים העלומים שגלבר ציין בספרו, כרך א'. כביסוס נוסף לטיעון זה נדגמו כמדגם מייצג לכלל הפלוגות שמות המתגייסים לפלוגת תפעול הנמלים העברית 1039 אשר ממנה היו נפגעים רבים מאוד ונטען כי שמות חלקם לא ידוע. הבדיקה הראתה, ששמות כל החיילים שהגיעו ליוון ידועים. מכאן ניתן להניח, כי מספרם של החללים והנעדרים העבריים ששמם לא נודע עומד על בודדים בלבד.

המשך לחימתם של חיילי חיל חפרים לאחר סיום הקרבות ביוון ובכרתים

במחקר אותרו 777 חיילים שהגיעו ליוון אך לא נפלו בשבי ולא דווחו כנפגעים. לגבי 38 נוספים קיימת סבירות שהגיעו.²⁶ חלקם פונו ישירות למצרים, וחלקם פונו או ברחו לכרתים ומשם הגיעו למצרים. לפי רישום מקורי מיום 31/5/1941 ביומן המלחמה של פלוגת החפרים 606, על הנחתת "גלנגייל" (GLENGYLE) לבדה הגיעו מכרתים למצרים קצין ו-280 חיילים עבריים.²⁷ 22 חיילים פצועים פונו מכרתים קודם לכן ביום 16/5/1941.²⁸ בסך הכל נחלצו מכרתים (כולל בורחים מהשבי) למעלה מ-310 חיילים. מיוון פונו או נמלטו לפחות עוד כ-250 חיילים.²⁹ המפונים והבורחים התארגנו במצרים, צוידו מחדש והמשיכו בלחימה במסגרת היחידות בהן הוצבו.

בדו"ח של בנקובר ושיף משנת 1941, נמסר כי "חזרו רק 380 איש" מהקרבות ביוון ובכרתים ונמצאים במצרים.³⁰ לפי ממצאי מחקר זה, לפחות 793 חיילים ייעודיים מחיל החפרים המשיכו בשירות בסיום הקרבות ביוון ובכרתים, מהם למעלה מ-300 שפונו מכרתים.³¹

במחקר אותרו 165 חיילים עבריים שהתגייסו במקור לפלוגות החפרים שנשלחו ליוון, אך הם לא נשלחו לשם.³² מהם 148 חיילים שהוצבו לפני הקרבות ביוון בפלוגת חפרים 609.³³ עוד אותרו 746 חיילים ייעודיים, שהתגייסו לפלוגות החפרים 601 ו-609, או הוצבו ליחידת קומנדו 51 ולא נשלחו ליוון, וכן לפלוגת החפרים העברית 611, שהקמתה החלה במאי 1941.³⁴ בארכיון הציוני בירושלים אותרה רשימה שמית מסופרת ובה למעלה מ-1,200 שמות של חללים ומשוחררים מהצבא מטעמי בריאות בשנים 1941-1943.³⁵ הרשימה כוללת מספרים אישיים רבים וכן מפרטת את סיבות הפטור מהצבא. ברשימה זו וממידע נוסף, אותרו שמותיהם של 8 חיילים מחיל החפרים אשר שוחררו מטעמי בריאות קודם לקרבות ביוון, ו-130 לאחר שהשתתפו בקרבות ביוון ובכרתים ושוחררו מהשירות מטעמי פציעות והלם קרב שכונה "זעזוע עצבים". שמותיהם של פצועים נוספים אותרו בתיקים המצויים בארכיון המדינה, כך שמספרם של חיילים ששוחררו מטעמי בריאות היה גבוה יותר. נוכח הנפגעים הרבים ביוון ובכרתים, פלוגות החפרים 602, 603, 604, 605, 607 ו-608 פוזרו רשמית ביום 1 ביולי 1941.

הנותרים, הועברו לפלוגות חפרים 601 ו-609 שלחמו במדבר המערבי בלוב, לפלוגה 606 שמנתה כ-330 חיילים והגנה על חופי קפריסין ולפלוגה 611 שמנתה כ-280 חיילים ופעלה במצרים.

במהלך אפריל 1942, משה שרת בשיחותיו עם נציגי הצבא הבריטי במצרים הציע לפרק את פלוגות החפרים 601, 606 ו-609. הללו פורקו במהלך החודשים יוני ויולי 1942. בתאריך ה-8 באוקטובר 1942 התקיים מסדר חגיגי לציון סיום פעולתן של אותן 3 פלוגות.³⁶ פלוגות 610 ו-611 לא פורקו והמשיכו בשירות. לאחר הפירוק, שובצו החיילים בפלוגות עבריות אחרות כגון: פלוגות הרגלים הלוחמות (Buffs), פלוגת תפעול הנמלים 1039, חיל החרושת וליחידות נוספות (קומנדו, חיל הציוד וכד'). חלק מהיחידות נשלחו בסוף שנת 1944 לחזית באיטליה במסגרת הבריגאדה היהודית וכפלוגות עבריות עצמאיות תומכות לחימה.

על פי מסמך של משרד המלחמה הבריטי, התגייסו במקור לחיל החפרים 3,222 חיילים ארצישראליים עבריים.³⁷ במחקר זה אותרו בשמותיהם ובמספריהם האישיים 3,530 חיילים ארצישראליים שהתגייסו בין השנים 1939-1942 לחיל החפרים. מהם 2,925 חיילים יהודים ו-605 חיילים ערבים. מהם נמצא שהגיעו ליוון 1,941 חיילים יהודים ו-494 חיילים ערבים.

פרשת טביעתה של האוניה "ארינפורה" בשנת 1943 והקשרה לנעדרים מהקרבות ביוון ובכרתים

גלבר כותב בספרו תולדות ההתנדבות כך ד': **"החישוב שנעשה על ידי השלטונות הצביע בסופו של דבר על 1514 שבויים עבריים מן הארץ. עוד 169 איש נחשבו כנעדרים והיה ידוע כי 12 נהרגו בעת שבויים"**.³⁸ מידע זה הוא חלק מתוכן מסמך בריטי ובו דיווחים סטטיסטיים שוטפים של הפיקוד הבריטי, באשר לנפגעים מקרב החיילים העבריים בצבא הבריטי בזירות הלחימה השונות במזרח התיכון. המסמך נמצא בארכיון המדינה בתיק D/95/41 (סימול בריטי מקורי).³⁹ בתיק ישנם דיווחים סטטיסטיים שוטפים נוספים המוצגים באותה המתכונת של המסמך לעיל. במסמך המקורי, מתאריך 6/9/1943 ונכון ליום 5/9/1943, מופיע פירוט של הנפגעים בחתכים הבאים: חללים בקרב, חללים מפציעות, פצועים, נעדרים, שבויים, חללים בשבי וחללים בשירות. זאת בחלוקה לנפגעים עבריים ונפגעים ערבים. בדיווח הנ"ל, מופיע פירוט החללים העבריים כדלקמן: בקרב-39, מפציעות-8, בשבי-12, מתאונות בשדה-10, חללים בשירות רגיל ומתאונות-89. על פי המסמך תועדו בצבא הבריטי בזירות השונות בסך הכל 158 חללים עבריים. מספר השבויים העבריים שצוינו במסמך עמד על 1,514 ומספר הנעדרים העבריים עמד על 168. **מניין השבויים איננו כולל את מספר השבויים שהצליחו לברוח מהשבי, וחזרו עד לתאריך המסמך לשירות.**

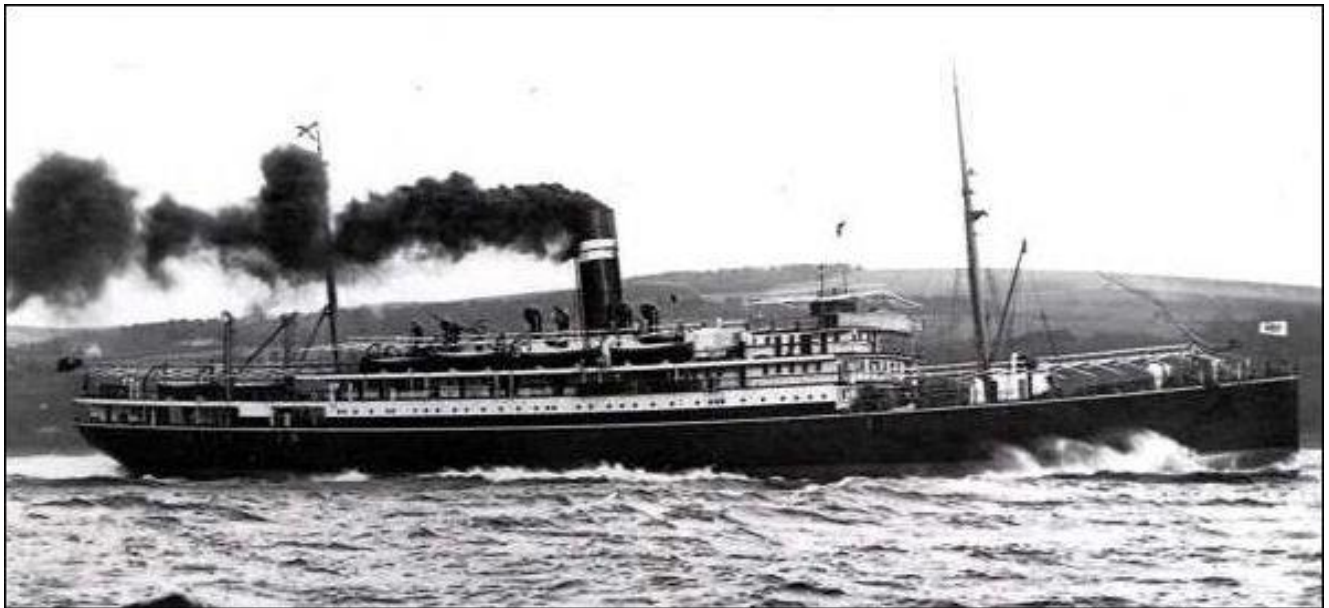
מספר השבויים שצוינו במסמך-1,514, התייחס למספר השבויים שהיו בידי האויב נכון לעת הכנתו (5/9/1943), ולא למספר השבויים המצטבר שנפלו בידי האויב למן תחילת המלחמה, כך למשל בדיווח סטטיסטי מוקדם יותר מיום 18/5/1943 ונכון ליום 16/5/1943, מספר השבויים היה גבוה יותר ועמד על 1,522. לו בוצעה ספירה מצטברת של הבורחים בהצלחה מהשבי, היה מתברר כי למעלה מ-1,700 חיילים עבריים נפלו בשבי האויב במהלך המלחמה. בדיווח סטטיסטי שוטף מיום 18/5/1943 ונכון ליום 16/5/1943, נמצא כי מספר החללים העבריים עמד על 122, ומספר החיילים העבריים הנעדרים עמד על 38.⁴⁰ שבוע מאוחר יותר, בדיווח מיום 25/5/1943 ונכון ליום 23/5/1943, עמדה הרשימה על 125 חללים עבריים ועל 187 חיילים נעדרים עבריים. מכאן שבין שני הדיווחים השבועיים מספר החללים העבריים עלה ב-3 חללים בלבד, ואילו מצבת הנעדרים העבריים "קפצה" בתוך שבוע אחד ב-149 נעדרים!⁴¹

העלייה החדה במספר הנעדרים העבריים מ-38 ל-187, מוסברת בעיקר מהוספתם של 138 נעדרים עבריים מיחידת ההובלה 462, (462 General Transport, RASC) שהיו על סיפון האנייה "ארינפורה" (Erinpura) שטובעה בתאריך 1/5/1943 בים התיכון. האוניה שטה בדרכה מנמל אלכסנדריה למלטה והופצצה על ידי מטוסי חיל האוויר הגרמני, כ-50 ק"מ צפונית לנמל בנגאזי. על

18/08/2021

מספר הטובעים מהאסון דווח בצינוורות הדיווח המקובלים של הפיקוד הבריטי ומסוף חודש מאי 1943 הם נכללו בדוחות הסטטיסטיים במניין כלל הנעדרים, בו לא הייתה הפרדה בין היחידות השונות.

בידיעה בעיתון "פלסטיין פוסט", מיום 1/6/1943, נכתב בכותרת משנה לידיעה נכתב בתרגום חופשי "סבורים ש-138 חיילים יהודיים טבעו".⁴² בהמשך הידיעה פורטו שמות הנעדרים ומספריהם האישיים. מכותרת הידיעה ניתן להבין לכאורה שגורלם לא ברור, והצבא הבריטי התייחס לחללי האנייה כאל נעדרים, ולא כאל חללים מאחר וגופותיהם לא אותרו. בידיעה המקורית נפלו מספר טעויות: החייל מסורי (דוכן) יהושע (PAL/1162) שמופיע ברשימה כפצוע, נמשה מהמים ומת מאוחר יותר מפצעיו בבית חולים בלוב ביום 10/5/1941. החייל ליברמן מאיר מכס (PAL/1169) לא עלה על האנייה ובסיום המלחמה שב לביתו, חייל הפלוגה כהן רפאל (ME/10670905), שלא מופיע ברשימה, עלה על האנייה וטבע. **במניין סופי טבעו באסון ה-"ארינפורה" 139 חיילים, מהם 138 נעדרים שמקום קבורתם לא נודע.**

אוניית חיל הים הבריטי "ארינפורה" ('Erinpura')

(מקור: אינטרנט, ויקיפדיה, עיין ערך "ארינפורה", 2018)

מנינם הכולל של הנעדרים העבריים בזירות השונות בעקבות טביעת ה-"ארינפורה"

בדיווחים הסטטיסטיים של הפיקוד הבריטי, החל מיום 25/5/1943 ועד לסוף המלחמה, מספר הנעדרים העבריים המדווח היה גבוה מ-150 חיילים. נמצא, שכדי לקבל את מספר הנעדרים בקרבות היבשתיים, יש להפחית ממספר הנעדרים השוטף שבכל דיווח 138 איש, (חללי "ארינפורה" העבריים שטבעו בים).

מצבת החללים השתנתה בהתאם לידוע, על נפילת החללים במהלך השירות בזירות השונות. לפיכך, נכון ליום 5/9/1943, בהעברת נעדרי ה-"ארינפורה" מרשימת הנעדרים לרשימת החללים עולה, שסך כל החללים עבריים, ככל שהיה ידוע לשלטונות הצבא הבריטי, עמד על 286 ומספר הנעדרים העבריים עמד על 31.

בסיכום הסטטיסטי של הפיקוד הבריטי לא בוצעה הפרדה בין נעדרים בקרבות יוון וכתרים לבין נעדרים בקרבות אחרים, ולכן 138 מחללי "ארינפורה", שמקום קבורתם לא נודע, נחשבו בשגגה עד לאחרונה, כנעדרים מהקרבות ביוון ובכתרים.

Subject :- CASUALTIES (SECRET)

CHQ. OCE. HQ.

18 MAY 1943

REGIMENTAL PAYMASTER
H.M.F.
HQ/P0/184/26(a)
18 MAY 1943

Copies : DAAG (2) H.Q. Palestine
Ref. HQ/P0/184/39/A dated 27th Feb. '43
" I.P.T.

CASUALTIES - BATTLE AND NON-BATTLE
(PALESTINIANS)

1. Reference your HQO2E/1825/5 dated 15th Sep. 41, herewith return required for the period ending 16th May '43. The last return covered the period ending 9th May '43.

(1) BATTLE CASUALTIES

A.		B.		C.		D.		E.		F.		G.	
Killed in Action		Died of Wounds		Wounded		Missing		P.O.W.		Accident		Died as P.O.W.	
Jws.	Abs.	Jws.	Abs.	Jws.	Abs.	Jws.	Abs.	Jws.	Abs.	Jws.	Abs.	Jws.	Abs.
36	30	7	7	80	36	38	58	1522	425	10	2	6	3

(11) NON-BATTLE CASUALTIES

Died of Disease or Injury.	
Jws.	Abs.
73	32

* Including 7 A.T.S. Auxiliaries.

for O. i/c Cyp. & Pal. Cash. Record & Pay Office,
(PALESTINIAN)

AR/R.

מצבת נפגעים עבריים וערבים - מיום 18/5/1943 ונכונה ליום 16/5/1943: שבויים עבריים-1,522, נעדרים-38
ארכיון המדינה, תיק מ-109/40, שם, עמ' 183.

Subject :- CASUALTIES (SECRET)

CHQ. OCE. HQ.

26 MAY 1943

REGIMENTAL PAYMASTER
H.M.F.
HQ/P0/184/26(a)
25 May

Copies : DAAG (2) H.Q. Palestine
Ref. HQ/P0/184/39/A dated 27th Feb. '43
" I.P.T.

CASUALTIES - BATTLE AND NON-BATTLE
(PALESTINIANS)

1. Reference your HQO2E/1825/5 dated 15th Sep. '41, herewith return required for the period ending 23rd May '43. The last return covered the period ending 16th May '43.

(1) BATTLE CASUALTIES

A.		B.		C.		D.		E.		F.		G.	
Killed in Action		Died of Wounds		Wounded		Missing		P.O.W.		Accident		Died as P.O.W.	
Jws.	Abs.	Jws.	Abs.	Jws.	Abs.	Jws.	Abs.	Jws.	Abs.	Jws.	Abs.	Jws.	Abs.
36	30	8	7	89	36	157	58	1520	418	10	2	6	3

(11) NON-BATTLE CASUALTIES

Died of Disease or Injury.	
Jws.	Abs.
73	33

* Including 7 A.T.S. Auxiliaries.

for O. i/c Cyp. & Pal. Cash. Record & Pay Office,
(PALESTINIAN)

AR/R.

מצבת נפגעים עבריים וערבים - מיום 23/5/1943 נכונה ליום 25/5/1943: שבויים עבריים-1,520, נעדרים-187
ארכיון המדינה, תיק מ-109/40, שם, עמ' 189.

Subject: - GAMBETTA (SECRET) 370
 6. Sept. '43

Copy to: - D.A.G. (2) H.Q. P.O.
 Ref. G/101/10639/A dated 27th Feb. '42.
 Copy to: - H.Q.P.

GAMBETTA - BATTLE AND PRE-BATTLE (CAMBODIA)

Reference your G/101/10639/A dated 15th Sep. '41, herewith full return up to and including 5th Sept. '43. The last return covered the period ending 29th Sep. '43.

(A) BATTLE GAMBETTA

Killed in action		Wounded		Missing		P.O.S.		Killed in action		P.O.S.		
Jan.	Feb.	Jan.	Feb.	Jan.	Feb.	Jan.	Feb.	Jan.	Feb.	Jan.	Feb.	
39	30	8	7	99	30	169	57	100	10	2	12	7

(11) PRE-BATTLE GAMBETTA

Head of Mission or Injury

Jan. Feb.

+ 89 44

Including 9 A.T.S. Auxiliaries

25/9.

John, Capt RA
 Lt-Col.,
 G. 1/5 Combined Record Office,
 (Royal Forces).

מצבת נפגעים עבריים וערבים מיום 6/9/1943 נכונה ליום 5/9/1943: שבויים עבריים-1514, נעדרים-169 ארכיון המדינה, תיק מ-109/40, שם, עמ' 384.

סיכום

- במחקר, עליו מתבסס מאמר זה, מצאתי את שמותיהם של החיילים הארצישראלים העבריים ששירתו בצבא הבריטי במלחמת העולם השנייה ולאחריה, כמפורט בטבלאות השונות שבמחקר. להלן סיכום הממצאים:
- סך כל השבויים ששמש אותם – 1,726. המספר זה אינו סופי. יתכן שישנם שבויים נוספים ששמש לא אותם, או לא אומת כי נפלו בשבי.
 - סך כל השמות מבין אלו המופיעים ברשימת "בית פדויי השבי" המופיעה באינטרנט, ואשר לגביהם לא אותם במחקר זה מידע נוסף במקורות אחרים אודות נפילתם בשבי – 78. מביניהם אותם שמותיהם של 53 חיילים ששירתו בצבא הבריטי. מאלו 25 חיילים שלגביהם קיימת סבירות שהגיעו ליוון ו-24 חיילים שעל פי מספרם האישי סביר שנרשמו בטעות ברשימה.
 - סך כל החיילים שנפלו בשבי וברחו ממנו בהצלחה – 168.
 - סך כל החיילים שדווחו רשמית כנעדרים, אך לא נפלו בשבי – 181.
 - סך כל החיילים שדווחו רשמית כפצועים, ולא נפלו בשבי או דווחו בהמשך כחללים – 225, מהם 29 בשנת 1941.
 - סך כל חללים, נעדרים ושבויים ארצישראלים עבריים אשר נדרש בירור נוסף אודות גורלם – 7.
 - מספר החיילים שהגיעו ליוון, אך לא דווחו רשמית כנפגעים והמשיכו בשירותם בתום הקרבות ביוון – 815. מאלה 660 חיילים יעודיים ששירתו בחיל החפרים.
 - סך כל החיילים הארצישראלים העבריים שלא נפגעו, ולא נשלחו למערכה ביוון עם יחידותיהם – 186. מאלה 165 חיילים יעודיים ששירתו בחיל החפרים.
 - סך כל החיילים הארצישראלים העבריים שלא נפגעו, והתגייסו לחיל החפרים לפלוגות שלא נשלחו ליוון – 746.
 - סך כל החללים שנפלו חלל במסגרת שירותם בצבא הבריטי – 626. מאלו 80 מתו בשבי האויב או כתוצאה ממנו. מקרב החללים, 258 הינם חללים שמקום קבורתם לא נודע, מהם 186 שטבעו בים, 8 שהופלו ונהרגו בקרבות אוויר ו-64 שנהרגו כתוצאה מקרבות ביבשה, כאשר 40 מהם נהרגו בעת היותם בשבי או עקב בריחה מהשבי.

18/08/2021

- סך כל החיילים הארצישראליים העבריים שנפלו חלל במערכות ישראל בצה"ל ובמערכת הביטחון, לאחר תום שירותם בצבא הבריטי – 569. מאלו 498 נפלו חלל עד תום מלחמת השחרור ו-27 היו בעבר שבויים ששוחררו מהשבי הגרמני או שברחו ממנו. לא ניתן לקבוע כי נתונים אלו סופיים.
- הערכות קודמות של מספר החיילים הארצישראליים שהגיעו ליוון ואלה מהם שנפלו בשבי במערכות ביוון (אפריל 1941) ובכרתים (מאי 1941) מול ממצאי המחקר מפורטים בטבלה שלהלן:

ממצאי המחקר						הגיעו ליוון לפי הערכות קיימות (גלבר, תולדות ההתנדבות, כרך א', עמ' 369)		חיל/יחידה
אותרו בשמם ובמספרם האישי				הגיעו ליוון לפי הערכה מעודכנת				
סך הכל עבריים שהגיעו ליוון	סביר שהגיעו ליוון, אך לא אותר מידע תומך בהנחה זו	הגיעו ליוון בוודאות						
	עבריים	ערבים	עבריים	ערבים	עבריים	ערבים	עבריים	לאום
1,941	13	494	1,928	500	1,950	400	1,660 1,800) ממכתבו של גנרל וילסון)	חיל החפרים פל' 608÷602
450			450		456		440	פל' תפעול נמלים עברית מס' 1039
		83		150 – 100				פל' תפעול נמלים עברית מס' 1038
129	16		113		140		100	חיל השירותים (נהגים)
24	2		22		30		200	חיל הרפואה
42	5		37		50			חיל הציוד
95			95		100			חיל הקשר
17			17		50			חיל האוויר
12	2		10		10			יחידה לסילוק פצצות
12			12		10			מצורפים מפל' ה"באפס" (Buffs)
6			6		6			מתנדבים לחיל הים
(לא זוהו בשמם)			הכוח נסוג בשלמותו		25			מחלקת חלוץ מפל' הנדסה 738
2,728	38	577	2,690	650 – 600	2,827	400	2,400 (2,560)	סה"כ הגיעו ליוון
					480		480-455	מהם הגיעו לכרתים
		429 מהם 27 בכרתים		470	1,672 מהם 175 בכרתים		1,514	נפלו בשבי בזירות יוון וכרתים
			160				147	מתוכם, ברחו בהצלחה מהשבי
		18	88, מהם 19 בקרב, 69 בשבי ובעטיו, מאלה 24 בשבי ביוון				קרוב ל-200	חללים כתוצאה מהלחימה בזירות יוון וכרתים
		10	6				169	נעדרים ושבויים שלא אותרו כפדויי שבי

לסיכום, מקרב 30,000 ומעלה החיילים העבריים שהתגייסו לצבא הבריטי במלחמת העולם השנייה, אותרו במחקר מעל ל-3,000 נפגעים, כך ששיעור הנפגעים הכולל היה גבוה מ-10%.

במחקר אותרו 1,906 נפגעים עבריים שהשתתפו בקרבות ביוון ובכרתים. מאלו 1,277 היו חיילים ייעודיים בחיל החפרים ו-434 חיילים בפלוגת תפעול הנמלים העברית 1039. שיעור הנפגעים בקרבות אלו לבדם היה גבוה מ-70%. מספר הנפגעים ושיעורם

מקרב המתגייסים מסבירים את השבר שחווה הישוב היהודי בארץ ישראל עם היוודע תוצאות קרבות אלו ומחירן הכבד.⁴³

מספרם של שבויים ונעדרים מקרבות ביוון ובכרתים ששמם ידוע, אשר לא אותר מידע כי שוחררו מהשבי קטן מ-10%. זאת, בניגוד להערכה קודמת שמספרם הינו "למעלה מ-150". הטעות נבעה, מכיוון ש-138 חיילים ארצישראליים מיחידת ההובלה הארצישראלית 462, שהיו על סיפונה של האונייה "ארינפורה" ('Erinpura') שהוטבעה בתאריך 1/5/1943, נספרו בשגגה

עד לאחרונה כחלק מהנעדרים מקרבות ביוון ובכרתים. זאת מאחר שנספרו פעמיים, פעם כנעדרים ופעם כ"חללים שמקום קבורתם לא נודע". לפיכך, לסברה שבקרבות ביוון וכרתים משנת 1941 ואילך, נפלו חלל 350 חיילים עבריים, כפי שיש הטוענים כיום, בפרסומים, ברשתות חברתיות ובאינטרנט אין בסיס עובדתי. מספר החללים לפי מחקר זה 88 בלבד.

הערות

- 1 ארכיון הציוני המרכזי (אצ"מ), S25/10019, "הגיוס לצבא הבריטי".
- 2 יוסף שקד, "רשימות השבויים, החללים והנעדרים מקרב החיילים העבריים הארצישראליים בצבא הבריטי במלחמת העולם השנייה", ארכיון צה"ל ומשרד הביטחון, תיק 92/2018/25, מתאריך 4 בדצמבר 2018. תקציר המאמר מופיע באתר האינטרנט של "מוזיאון הלוחם היהודי במלחמת העולם ה-II", לטרוני ישראל: <http://www.jwmww2.org/> השבויים והנעדרים מחקרן של יוסף שקד.
- 3 רשימת שבויים ארצישראליים מהארכיון הלאומי הבריטי (The National Archives) תיק: WO 392/10, המהווה חלק מאוגדן תיקים (WO 392/1-26) מצויים תחת הכותרת: "British prisoners of the Second World War and the Korean War". להרחבה ראו, ארכיון הציוני המרכזי (אצ"מ), S25/9863, "עתיד החיילים הארץ ישראלים לאחר נסיגת בעלות הברית מיוון". שם, עמ' 22-34, רשימות השבויים שהכין הצלב האדום ושנשלחו למפקדת הצבא הבריטי בקהיר ביולי 1941. הרשימות היוו מקור ראשון להודעה מצד האויב על חיילים שנפלו בשבי וכוללות: דרגות, מספרים אישיים ושמות משפחה. ברשימות 1,181 שמות משפחה של חיילים שבויים, לפי הפירוט הבא: 1149 יהודים, 37 ערבים ו-5 חיילים שמופיעים פעמיים ברשימה.
- 4 רשימת הטבלאות במחקרי כמפורט בהערה 2 לעיל:⁽¹⁾

טבלה א': רשימת השבויים הארצישראליים העבריים ששירתו בצבא הבריטי ונפלו בשבי האויב.

טבלה ב': רשימת שמות מתוך רשימת "בית פדויי השבי" שלגביהם לא מצא המחבר מידע על אודות נסיבות נפילתם בשבי.

טבלה ג': רשימת החללים שנהרגו במהלך השבי, מקרב החיילים הארצישראליים העבריים ששירתו בצבא הבריטי.

טבלה ד': רשימת החיילים הארצישראליים העבריים שנפלו חלל במהלך שירותם בצבא הבריטי.

טבלה ה': רשימת חללים, נעדרים ושבויים ארצישראליים עבריים מהצבא הבריטי, שלגבי גורלם נדרש בירור נוסף.

טבלה ו': רשימת חיילים ארצישראליים עבריים שדווחו כנעדרים על ידי הצבא הבריטי, אך לא נפלו בשבי ואותרו בהמשך.

טבלה ז': רשימת חיילים ארצישראליים עבריים שדווחו כפצועים ע"י הצבא הבריטי (לא כולל פצועים שנפלו בשבי וכאלה שלא שרדו את פציעתם).

טבלה ח': רשימת חיילים ארצישראליים עבריים ששירתו צבא הבריטי, נפלו בשבי האויב וברחו ממנו בהצלחה.

טבלה ט': רשימת חיילים ארצישראליים עבריים שנמצא כי שירתו במערכה ביוון ולא דווחו כנפגעים.

טבלה י': רשימת חיילים ארצישראליים עבריים שבסבירות גבוהה שירתו במערכה ביוון, אך לא אותר מידע תומך לכך.

טבלה יא': רשימת חיילים ארצישראליים עבריים שקיימת סבירות ששירתו במערכה ביוון, ולא דווחו כנפגעים.

טבלה יב': רשימת חיילים ארצישראליים שלא נפגעו, התגייסו לחיל החפרים לפלוגות שנשלחו ליוון, ולא הגיעו עמן ליוון מסיבות שונות.

טבלה יג': רשימת חיילים ארצישראליים עבריים שלא נפגעו והתגייסו לחיל החפרים לפלוגות שלא נשלחו ליוון.

טבלה יד': רשימת חיילים ארצישראליים עבריים שנפלו חלל במערכות ישראל השונות לאחר תום שירותם בצבא הבריטי.

ממקורות אחרים שנכתבו בלועזית. לקביעת השם המדויק, נעשה שימוש לפי הכתיב העברי המופיע ברשימות המתגייסים לצבא הבריטי ובעיתונות. הטבלאות כוללות עמודות בעברית ובאנגלית ויש לקוראן ברצף מימין לשמאל.

6 **יואב גלבר**, תולדות ההתנדבות, כרך א': ההתנדבות ומקומה במדיניות הציונית והיישובית 1939-1942, הוצאת יד יצחק בן צבי, 1979; שם, כרך ב': המאבק לצבא עברי, הוצאת יד יצחק בן צבי, ירושלים, 1981; שם, כרך ג': נושאי הדגל – שליחותם של המתנדבים לעם היהודי, הוצאת יד יצחק בן צבי, ירושלים, 1983; שם, כרך ד': בין בריטים ערבים וגרמנים, הוצאת יד יצחק בן צבי, ירושלים, 1984.

7 **גלבר**, כרך א', שם, עמ' 369.

8 שם, הערה 276.

9 שם, כרך ד', עמ' 102-104.

10 שם, כרך א', עמ' 391, הערות 347 ו-348.

11 ארכיון הציוני המרכזי (אצ"מ), S25/9863, שם, עמ' 20.

12 רשימת נפגעים ראשונה, "First Palestinian Casualty List", עיתון **Palestine Post**, 15 במאי 1941, עמ' 1.

13 לדוגמה ראו, "חיילים ארצישראליים נעדרים- רשימה 16", עיתון **דבר**, 15 בספטמבר 1941, עמ' 4.

14 **גלבר**, כרך א', שם, עמ' 369.

15 שם, כרך ד', עמ' 156-161.

16 טבלה יא' במחקר.

17 טבלה א' במחקר.

18 טבלה ח' במחקר.

19 טבלה ה' במחקר.

20 **גלבר**, כרך א', שם, עמ' 369, הערה 277.

21 שם, עמ' 369 והערה 279.

22 שם, עמ' 369 והערה 277 שם.

23 שם, עמ' 369.

24 שם, עמ' 369, הערה 279.

25 שם, עמ' 369.

26 טבלאות ט'-יא' במחקר.

27 **גלבר**, תולדות ההתנדבות, כרך א' עמ' 395, וביומן מלחמה המקורי של פלוגת חפרים 606 בארכיון המלחמה הבריטי:

Pioneer Corps: 606 Company, The British National Archives, File: WO 169/2423, 1941-1942.

28 יומנו האישי של הקצין שיפמן מרדכי, אצ"מ, K13/197, שם, עמ' 16.

29 **גלבר**, כרך ד', שם, עמ' 133 והערה 14.

30 דו"ח יוסף בנקובר וישראל שף, אוגוסט 1941, אה"צ, תיק 9882, "פלוגות החפרים היהודים בצבא הבריטי", שם, עמ' 3.

31 טבלאות ו', ט'-יא' במחקר.

32 טבלה יב' במחקר.

33 **אצ"מ**, S25/11165, שם, מצבת חיילי פלוגה 609 ללא תאריך. במחקר תוארכה הרשימה לאפריל 1941. הרשימה מנתה 409 חיילים.

34 טבלה יג' במחקר. **אצ"מ**, S25/11166, שם, רשימות חיילים המוצבים בפלוגה 611.

-
- 35 **אצ"מ**, S25/4825, שם.
- 36 למשל, **"אנשי פלוגות חפרים לגדודים העבריים"**, עיתון **דבר**, מיום 9 באוקטובר 1942, עמ' 6.
- 37 **גלבר**, כרך ד', עמ' 300, שם, טבלת צבא היבשה והערות 4-5.
- 38 **שם**, עמ' 160 והערה 164.
- 39 הערה 164. ארכיון המדינה, מזהה פיזי: מ-109/40, תיאור התיק: PALESTINIAN SOLDIERS, VOL. 2, סימול מקורי: File No. D Vol. II 95/41, תקופת החומר מ- 1/1/1941 עד 1/1/1943, עמ' 384 שם. שם התיק המקורי: PALESTINIAN & BRITISH INTERNEES & P.O.W's IN ENEMY & ENEMY OCCUPIED TERRITORIES; STATISTICS OF KILLED & MISSING.
- 40 שם, עמ' 183.
- 41 שם, עמ' 189.
- 42 רשימת נפגעים מס' 35, **"Palestien Casualty List : No.35"**, עיתון **Palestine Post**, 1 ביוני 1943, עמ' 3.
- 43 **גלבר**, כרך א', עמ' 410-412.